

СУД ПРИСЯЖНИХ В УКРАЇНІ: ПРОБЛЕМИ ТЕОРІЇ ТА ПРАКТИКИ

Національний авіаційний університет
проспект Космонавта Комарова, 1, 03058, Київ, Україна
E-mail: alisa-kochneva@ukr.net

Мета: у статті розкривається питання правового статусу суду присяжних в Україні. Аналізуються погляди вчених щодо існування такого інституту. **Методи дослідження:** визначається перелік нормативних актів в даній сфері. Аналізується зарубіжний досвід створення інституту присяжних. **Результати:** проаналізовано проблеми функціонування суду присяжних в Україні та визначено шляхи подальшого реформування. **Обговорення:** внесення змін до законодавства стосовно даного питання.

Ключові слова: суд присяжних, колегія, судді, правосуддя, кримінальне провадження.

Постановка проблеми та її актуальність. На сьогодні одним із найважливіших напрямів здійснення судової реформи є безпосередня участь народу у здійсненні правосуддя за допомогою присяжних. До 2012 року ця норма практично не функціонувала, але з прийняттям Кримінального процесуального кодексу України інститут присяжних почав активно функціонувати.

Слід зазначити, що будь-яке нововведення має як позитивні, так і негативні риси. Практика свідчить, що згаданий вище інститут потребує вдосконалення законодавчого регулювання для того, щоб інститут присяжних був досконалим та реалізований мовною мірою.

Аналіз досліджень і публікацій. Аналіз наукових видань останніх років свідчить, що питання інституту присяжних розглядалося у працях А.Б. Войнаровича, С.О. Іваницького, В.С. Канціра, Ю.В. Лисюка, В.Т. Нора, М.М. Олашин, І.Є. Словської, А.А. Солодкова, В.М. Терпишника, В.І. Шишкіна, О.Г. Яновської та інших, які здійснили вагомий внесок у розробку цієї проблеми. Водночас, виникає чимало питань, які потребують вирішення чи додаткового обґрунтування, а зокрема: чи доцільним та виправданим є функціонування інституту присяжних в Україні в теперішньому законодавчому вигляді;

яким вимогам повинні відповідати так звані непрофесійні судді тощо.

Метою даної статті є аналіз інституту присяжних в Україні, визначення проблем та шляхів їх вирішення.

Виклад основного матеріалу. Суд присяжних – різновид розгляду в суді, при якому рішення по суті справи приймають непрофесійні судді. Виходячи з європейської та американської практики, суд присяжних є дуже важливим та авторитетним органом.

Кримінальний процесуальний кодекс України чітко визначає кримінальні провадження, які в суді першої інстанції розглядаються судом присяжних. Такими є провадження щодо злочинів, за вчинення яких передбачено довічне позбавлення волі. При цьому провадження судом присяжних у складі двох професійних суддів та трьох присяжних здійснюється виключно в разі, якщо про це під час підготовчого судового засідання надійшло клопотання обвинуваченого. В іншому випадку провадження в загальному порядку розглядатиме колегіально суд у складі трьох професійних суддів. Кримінальне провадження стосовно кількох обвинувачених розглядається судом присяжних стосовно всіх обвинувачених, якщо хоча б один з них заявив клопотання про такий розгляд [2].

В. Федоров пише, що впровадження інституту присяжних у сучасних реаліях – не більше ніж бажання влади продемонструвати прагнення до європейських ідеалів правосуддя та дотримання прав людини [7]. Позиція цього автора не позбавлена істини, оскільки суд присяжних у сьогоднішньому форматі не можна назвати дієвим, адже він не має чіткого регламентування. Окрім того, існує ряд недоліків, які потребують вирішення задля забезпечення судом присяжних ефективного судового процесу.

Як вважає В.С. Канцір, в Україні ситуація щодо реального запровадження суду присяжних бажає кращого, адже захист прав і законних інтересів особи у правовій державі неможливий без чіткої організації та функціонування судової влади [5, с. 266].

На відміну від інших держав, в Україні вимоги до присяжних є дещо формальними, оскільки стати присяжним може громадянин України, який досяг тридцятирічного віку і постійно проживає на території, на яку поширюється юрисдикція відповідного окружного суду. При цьому визначено вичерпний перелік обставин, що унеможливають участь громадянина: визнання його судом обмежено дієздатними або недієздатними; незнята чи непогашена судимість; наявність хронічних психічних чи інших захворювань, що перешкоджають виконанню обов'язків присяжного; особи, на яких протягом останнього року накладалося адміністративне стягнення за вчинення корупційного правопорушення; досягнення шістдесяти п'яти років; особи, які не володіють державною мовою. Крім того, присяжними не можуть бути народні депутати України, члени Кабінету Міністрів України, судді, прокурори, працівники правоохоронних органів (органів правопорядку), військовослужбовці, працівники апаратів судів, інші державні службовці, посадові особи органів місцевого самоврядування, адвокати, нотаріуси, члени Вищої кваліфікаційної комісії суддів України, Вищої ради правосуддя [1].

Важливим є те, що для того, щоб стати присяжним, юридична освіта не вимагається, що, на нашу думку, є одним з факторів того, чому в Україні ця система не діє в повному обсязі. Тоб-

то, здійснювати правосуддя має право особа, яка, м'яко кажучи, не орієнтується у юриспруденції. Разом із тим, доводиться констатувати, що у законодавстві зарубіжних держав також не має обмежень з цього приводу. За таких умов, видається, що для того, щоб присяжний міг брати участь у розгляді справи та вирішувати поставлені перед ним завдання, він, принаймні, повинен мати юридичну підготовку. Однак на практиці такий механізм чомусь не застосовується (в інтерв'ю львів'янка, яка брала участь у першому в історії України суді присяжних, заявила, що їм обіцяли, що вони проходять юридичні курси, однак жодної інформації їм не було надано) [9]. Саме тому існує більша схильність серед присяжних виносити рішення на підставі емоцій, а не закону.

Схожу позицію висловлює В.М. Тертишник, який вважає, що пропонувати неосвіченим у юриспруденції людям робити висновки щодо чисто юридичних проблем – по суті, дискредитувати саму ідею суду присяжних [6, с. 223]. В цьому випадку доречним буде згадати вирок Личаківського районного суду м. Львова від 4 березня 2014 р., за яким судом присяжних підсудного О. було виправдано у вчиненні ним умисного вбивства з хуліганських мотивів (п. 7 ч. 2 ст. 115 КК України) [4]. При цьому О. визнали невинуватим лише присяжні, тоді як два професійні судді написали окремі думки, у яких висловили свою незгоду з вердиктом непрофесійних колег. Однак вироком колегії суддів судової палати у кримінальних справах Апеляційного суду Львівської області від 24 липня 2014 р. О. було визнано винуватим у пред'явленому обвинуваченні за п. 7 ч. 2 ст. 115 КК України та призначено покарання у виді п'ятнадцяти років позбавлення волі. Суд своє рішення мотивував тим, що судом присяжних «надано віри лише показам обвинуваченого» та не взято до уваги покази свідків та низку суперечностей у показах О., які останній постійно змінював. Окрім того, при постановленні вироку судом допущені істотні порушення кримінального процесуального закону (присяжні, як основні, так і запасні, у перервах для відпочинку в нараді суддів спілкувалися між собою) [3]. З вищенаведеного випливає, що суд при-

сяжних, постановляючи виправдальний вирок, не діяв професійно та об'єктивно, а, вочевидь, керувався емоціями. Однак ціна такої помилки є вкрай високою, оскільки вона впливає на долі людей.

Для затвердження списку присяжних територіальне управління Державної судової адміністрації України звертається з поданням до відповідних місцевих рад, які формують і затверджують у кількості, зазначеній у поданні, список громадян, які постійно проживають на територіях, на які поширюється юрисдикція відповідного окружного суду, відповідають вимогам і дали згоду бути присяжними.

У разі неприйняття місцевою радою (місцевими радами) протягом двох місяців з моменту отримання подання рішення про затвердження списку присяжних територіальне управління Державної судової адміністрації України звертається з поданням щодо затвердження списку присяжних до відповідної обласної ради.

Список присяжних затверджується на три роки і переглядається в разі необхідності для заміни осіб, які вибули зі списку, за поданням територіального управління Державної судової адміністрації України.

Після затвердження списку присяжних такий список передається до відповідного окружного суду, в тому числі в електронній формі. Інформацію, що міститься у зазначеному списку, не може бути використано для цілей, що не пов'язані із добром присяжних.

На нашу думку, така процедура відбору присяжних не є прозорою для громадськості. Нечіткість правил подачі заяви про згоду бути присяжним (публічне оголошення про процедуру подачі заявок, фіксовані часові рамки) виливається в спонтанний процес.

Єдності щодо оптимального складу суду присяжних немає: кількість членів колегії присяжних коливається у Франції (суд першої інстанції – 6 осіб; апеляційної інстанції – 9 осіб), Австрії, Німеччині – 2 ; Італії – 6; Греції – 5. В результаті проведеного в університеті Глазго дослідження було зроблено висновок, що 12 присяжних знижують ефективність судового розгляду і краще, коли їх семеро.

О.Г. Яновська зауважує, що скорочення чисельності присяжних лише до кількох осіб суттєво знижує ефективність діяльності суду присяжних і не може забезпечувати повноцінну участь народу в процесі здійснення правосуддя [8, с. 137].

Цілком зрозуміло, що Україна навряд чи зможе собі дозволити колегію присяжних аж на 12 осіб, але збільшення кількості присяжних у суддівській колегії цілком ймовірно принесе позитивні зміни.

Наступним питанням, яке потребує вирішення, є соціальний захист складу суду присяжних, який знаходиться на досить низькому рівні. Тому, в першу чергу, необхідно продумати механізм компенсаційних виплат, оскільки фінансування на утримання цього інституту вимагає значних коштів. Водночас, у ч. 1 ст. 68 ЗУ «Про судоустрій і статус суддів» від 2 червня 2016 р. вказується, що присяжним відшкодовуються витрати на проїзд і наймання житла, а також виплачуються добові. Однак, за словами самих присяжних, розмір компенсації становить кілька десятків гривень [9]. Тому очевидно, що бюджетною програмою на здійснення правосуддя територіальними управліннями Державної судової адміністрації України, не враховано всі витрати, які може понести присяжний у зв'язку з розглядом справи.

Висновки. Пряма участь народу у здійсненні правосуддя широко визнається однією з ознак правової держави і виступає важливою складовою розвитку в Україні повноцінного громадянського суспільства. У теперішньому ж форматі інститут присяжних в Україні не має чіткого регламентування та поки що є формальним, а його нормативне закріплення лише створює ілюзію розвиненого механізму його функціонування, тому впроваджена система суду присяжних в Україні потребує подальшого доопрацювання.

Література

1. *Про судоустрій і статус суддів*: Закон України від 02.06.2016 р. № 1402-VIII (редакція від 15.12.2017 р.). [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/1402-19>.

2. *Кримінальний* процесуальний кодекс України // Відомості Верховної Ради України. – 2013. – № 9-10. – Ст. 88.

3. *Вирок* колегії суддів судової палати у кримінальних справах Апеляційного суду Львівської області від 24 липня 2014 р. Справа № 1-кп/463/4/14. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.reyestr.court.gov.ua/Review/39879760>.

4. *Вирок* Личаківського районного суду м. Львова від 4 березня 2014 р. Справа № 1-кп/463/4/14. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://reyestr.court.gov.ua/Review/37461777>.

5. *Канцір В.С.* Проблеми запровадження суду присяжних у національну систему правосуддя / В.С. Канцір // Вісник Хмельницького інституту регіонального управління та права. – 2003. – № 3-4. – С. 263-266.

6. *Тертишник В.М.* Суд присяжних: суть ідеї та її мімікрія при формуванні кримінального судочинства України / В.М. Тертишник, Н.С. Солнишкіна // Право і суспільство. – 2012. – № 3. – С. 221-224.

7. *Федоров Д.* Суд присяжних в Україні: странный гибрид советского и европейского правосудия / Д. Федоров. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://1k.com.ua/485/details/3/20>.

8. *Яновська О.Г.* Концептуальні засади функціонування і розвитку змагального кримінального судочинства: монографія / О. Г. Яновська. – К.: Прецедент, 2011. – 303 с.

9. *Як працює* суд присяжних в Україні [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://ukr.segodnya.ua/ukraine/kak-rabotaet-sud-prisyazhnyh-v-ukraine-711118.html>.

References

1. *Pro sudoustrii* i status suddiv: Zakon Ukrainy vid 02.06.2016 r. № 1402-VIII (redaktsiia vid

15.12.2017 r.). [Elektronnyi resurs]. – Rezhym dostupu: <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/1402-19>.

2. *Kryminalnyi protsesualnyi kodeks Ukrainy* // Vidomosti Verkhovnoi Rady Ukrainy. – 2013. – № 9-10. – St. 88.

3. *Vyrok kolehii suddiv sudovoi palaty u kryminalnykh spravakh Apeliatsiinoho sudu Lvivskoi oblasti vid 24 lypnia 2014 r.* Sправа № 1-кп/463/4/14. [Elektronnyi resurs]. – Rezhym dostupu: <http://www.reyestr.court.gov.ua/Review/39879760>.

4. *Vyrok Lychakivskoho raionnoho sudu m. Lvova vid 4 bereznia 2014 r.* Sправа № 1-кп/463/4/14. [Elektronnyi resurs]. – Rezhym dostupu: <http://reyestr.court.gov.ua/Review/37461777>.

5. *Kantsir V.S.* Problemy zaprovadzhennia sudu prysiazhnykh u natsionalnu systemu pravosuddia / V.S. Kantsir // Visnyk Khmelnytskoho instytutu rehionalnoho upravlinnia ta prava. – 2003. – № 3-4. – S. 263-266.

6. *Tertyshnyk V.M.* Sud prysiazhnykh: sut idei ta yii mimikriia pry formuvanni kryminalnoho sudochynstva Ukrainy / V.M. Tertyshnyk, N.S. Solnyshkina // Pravo i suspilstvo. – 2012. – № 3. – S. 221-224.

7. *Fedorov D.* Sud prysiazhnykh v Ukrainy: strannii hybryd sovetskoho y evropeiskoho pravosudyia / D. Fedorov. [Elektronnyi resurs]. – Rezhym dostupu: <http://1k.com.ua/485/details/3/20>.

8. *Yanovska O.H.* Kontseptualni zasady funktsionuvannia i rozvytku zmahalnoho kryminalnoho sudochynstva: monohrafiia / O.H. Yanovska. – K.: Pretsedent, 2011. – 303 s.

9. *Yak pratsiuie* sud prysiazhnykh v Ukraini. [Elektronnyi resurs]. – Rezhym dostupu: <http://ukr.segodnya.ua/ukraine/kak-rabotaet-sud-prisyazhnyh-v-ukraine-711118.html>.

А. А. Логвиненко

**СУД ПРИСЯЖНЫХ В УКРАИНЕ:
ПРОБЛЕМЫ ТЕОРИИ И ПРАКТИКИ**

Национальный авиационный университет
проспект Космонавта Комарова, 1, 03058, Киев, Украина
E-mail: alisa-kochneva@ukr.net

Цель: в статье раскрывается вопрос правового статуса суда присяжных в Украине. Анализируются взгляды ученых о существовании такого института. **Методы исследования:** определяется перечень нормативных актов в данной сфере. Анализируется зарубежный опыт создания института присяжных. **Результаты:** проанализированы проблемы функционирования суда присяжных в Украине и определены пути дальнейшего реформирования. **Обсуждение:** внесение изменений в законодательство по данному вопросу.

Ключевые слова: суд присяжных, коллегия, судьи, правосудия, уголовное производство.

A. Logvinenko

**THE JURY TRIAL IN UKRAINE:
PROBLEMS OF THEORY AND PRACTICE**

National Aviation University
Kosmonavta Komarova Avenue, 1, 03058, Kyiv, Ukraine
E-mail: alisa-kochneva@ukr.net

Purpose: the article examines the legal status of the jury trial in Ukraine. The views of scientists concerning the existence of such institute are analyzed. **Methods:** the list of normative acts in this area is defined. The foreign experience of creating a institution of jury is analyzed. **Results:** the problems of the functioning of the jury trial in Ukraine and identified ways to further reform are analyzed. **Discussion:** amending the legislation on this issue.

Keywords: jury trial, collegium, judges, justice, criminal proceeding.